

П. І. ПРОКОПОВИЧ: РЕАЛЬНІ ФАКТИ З ЖИТТЯ

В статті наводяться результати пошуку документальних підтверджень окремих фактів з життя відомого насінника і нашого співвітчизника П. І. Прокоповича. Надаються зображення деяких раритетних документів і їх реквізити. На підставі цієї роботи зроблені документальні уточнення стосовно дати народження, позначення місяця народження, а також навчання П. І. Прокоповича в Київській духовній академії.

Ключові слова: Прокопович, Митченки, старий стиль, Київська академія, Скобороди, лист П. І. Прокоповича.

Мета роботи - провести аналіз фактів з життя П. І. Прокоповича та уточнити деякі моменти його життєвого періоду.

В історії світового бджільництва Петро Іванович Прокопович займає особливе місце, бо він жив, творив, досліджував і врешті-решт створив свою власну науку про бджил і бджільництво. Але, як не дивно, ця видатна особистість нам надзвичайно мало знайома, бо всі, хто писав про П.І. Прокоповича, брали інформацію виключно з публікації С. Великдана (позашлюбного його сина), яку він зробив відразу після смерті батька. Це суті ця біографія є спогадами сина про батька.

Під час видання збірки «Вибраних творів П. І. Прокоповича» редакція провела велику пошукову і аналітичну роботу по створенню і оприлюдненню наукової біографії Петра Івановича [1]. На жаль, деякі питання тоді залишились відкритими, але мені за цей рік вдалося внести уточнення в декотрі із них.

Прийнято говорити, що Петро Іванович Прокопович народився 29 червня (12 липня) 1775 року в сім'ї священика у с. Митченки Кононопольського повіту Чернігівської губернії. Але, як виявилось в подальшому, в цій загальновідомій фразі є дві неточності.

Перша стосується дати народження за новим стилем. Але щоб зрозуміти причини виникнення цієї проблеми, треба зробити короткий історичний екскурс.

Нагадаю, що ще за 45 років до початку Нової ери для визначення дат був введений юліанський календар (так званий «старий стиль»), на зміну якому в 1582 році було впроваджено більш точний григоріанський календар (новий стиль). Але через різну кількість високосних років в цих календарях різниця в датах між ними поступово збільшується зі швидкістю приблизно один день на століття (табл. 1).

Таблиця 1

Періоди років за старим та новим стилями

Періоди за старим стилем, роки	Різниця в датах за новим стилем, дні
1582 — 1700	+ 10
1700 — 1800	+ 11
1800 — 1900	+ 12
1900 — 2100	+ 13

У відповідності до цього, дни переводу зі старого стилю на новий треба до потрібної дати за старим стилем додавати різницю в датах з цієї таблиці.

Для правильного обчислення дати треба мати на увазі ще й те, що на теренах України григоріанський календар був введений тільки в 1918 р. Декретом, у

відповідності до якого для визначення дати за новим стилем треба до будь-якої дати за старим стилем додавати 13 днів. Але, як ми вже знаємо, реальна кількість доданих днів не є константою, вона – величина змінна і залежить від століття, в якому відбулась подія (див. табл.1). Тому цей не зовсім коректний Декрет часто-густо породжує хронологічну плутанину, коли ми, виконуючи його вимоги, до будь-якої дати за старим стилем завжди додаємо 13 днів.

Виправляючи цю помилку, скажу, що у всіх датах, починаючи з народження П. І. Прокоповича в 1775 році й до кінця 1799 року, треба додавати 11 днів, а з початку 1800 до кінця 1899 років – 12 днів. І тільки у датах після початку 1900 року треба додавати ті ж самі 13 днів.

З урахуванням усього сказаного, треба було б писати, що:

- народився Петро Іванович у 1775 році не 29 червня (12 липня) – [помилково додано +13 днів], а 29 червня (10 липня) – [вірно додано +11 днів];
- помер він у 1850 році не 22 березня (4 квітня) – [+13 днів], а 22 березня (3 квітня) – [+12 днів].

У відповідності до описаного алгоритму корегуванню підлягають і деякі інші дати [1]. Більш того, такого корегування потребують і дати в інших виданнях та на окремих пам'ятниках і пам'ятних знаках.

Друга неточність стосується позначення місця народження Петра Івановича. Справа в тому, що на момент його народження ні Конотопського повіту, ні Чернігівської губернії на тих теренах не існувало. На той час у відповідності до адміністративно-територіального поділу Російської імперії там існувала Малоросійська губернія із 10 полків (не було тоді й повітів!) з центром в м. Києві. З тих пір і до наших часів с. Митченки змінювало свою територіальну приналежність як мінімум разів десять. На сьогодні воно належить до Бахмацького району Чернігівської області. Це мабуть і привело до своєрідної і невимушеної «фальсифікації», бо кожен, хто писав, приймав до уваги адміністративно-територіальну приналежність с. Митченки у відповідності до свого часу.

Наше дослідження:

1. 1782 р. В «Ревизской сказке» (листуку перепису населення) «священник Иван Андреев сын Прокопович» власноруч писав так про місце знаходження своєї сім'ї: «...наместничество Новгород-Северское округ Короповский село Митченки» (рис.1) [2].

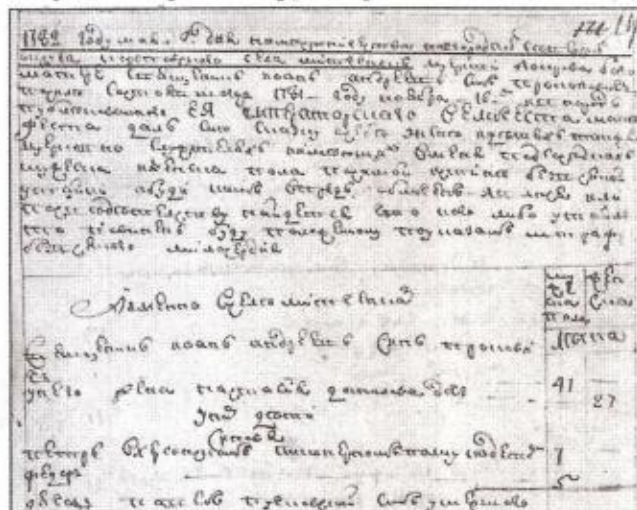

Рис. 1 Листок перепису населення в 1782 році

2. 1850 р. С. Великдан (позашлюбний син) після смерті Петра Івановича писав: «...народився в Чернігівській губернії, поблизу Батурина, в с. Митченках» (рис.2).

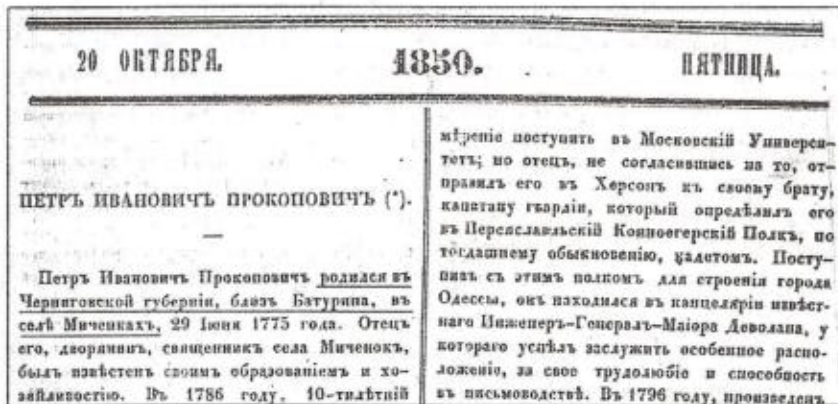

Рис. 2 Стаття позашлюбного сина П. І. Прокоповича

В подальшому таке позначення місця народження П. І. Прокоповича використовувалося практично всіма до нашого часу. А вже в книзі «Избранные статьи П. И. Прокоповича» за редакцією Н. Ф. Федосова (1961 р.) з'явилося таке позначення: «...родился в с. Митченки Конотопского уезда Черниговской губернии». Після цього таке формулювання стало загально використовуваним.

Тому з точки зору історичної достовірності зазначена вище фраза повинна бути написана так: «П. І. Прокопович народився 29 червня (10 липня) 1775 року в сім'ї священника в с. Митченки Малоросійської губернії Росії, нині – Бахмацький район Чернігівської області України».

Практично у всіх, хто писав про життя П.І. Прокоповича, сказано що він навчався у Київській духовній академії, «в якій закінчив курс з блискучими успіхами».

Під час видання «Вибраних творів П. І. Прокопович» редколегія дуже предметно дослідила це питання, але нам не вдалося виявити прямих документальних доказів того, що Петро Іванович дійсно навчався в Київській академії. Під такими доказами ми розуміли списки студентів, розпорядження чи накази по академії, де б зустрічалося його прізвище.

Проте, ми виявили цілу низку непрямих доказів цього.

Це, перш за все, лист П. І. Прокоповича від 07.01.1838 р, де він прямо пише: «...не имея никого больше из знакомых соучеников своих по Киевской Академии...» (рис. 3) [3].

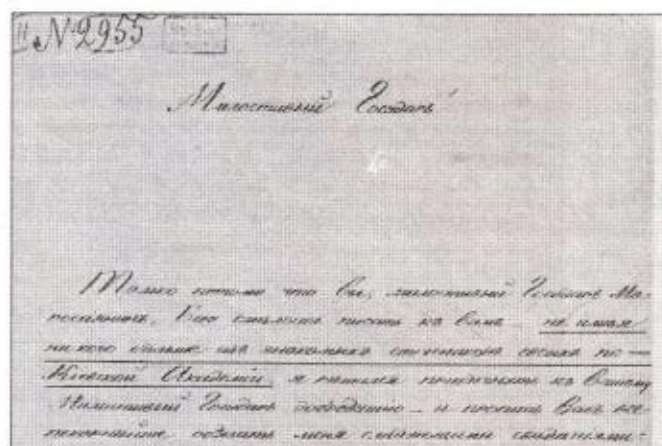

Рис. 3 Лист П. І. Прокоповича 1838 року

Ми також виявили декілька документів з непрямыми доказами, про які було повідомлено раніше [1], том 3. Там же ми оприлюднили можливі версії щодо навчання Петра Івановича.

Проведені в подальшому дослідження цього питання дозволяють мені сьогодні більш предметно проаналізувати ці версії.

Нагадаю, що в першій версії мова йшла про те, що до вступу в Академію малого Петра деякий час навчав Г.С. Сковорода. Але при читанні книги Багалія Д. І. про Сковороду я звернув увагу на такі слова: «Після 1775 р. Сковорода мешкав на теренах Слобідської України, за межі якої він виїжджав нерado, і нам відомі лише два таких виїзди й вони обидва мають відношення до його друга та учня М. І. Ковалинського, який мешкав в Таганрозі» [4].

Якщо мати на увазі те, що Сковорода народився у 1722 р. (помер у 1794), а навчати молодого Прокоповича він міг тільки в період 1782-1786 років, то з урахуванням приведеної вище інформації ця версія для людини, якій тоді вже було «за 60», більш ніж сумнівна.

Поділяє цю думку і М. Яременко, керівник Науково-дослідного центру «Спадщина Кисво-Могилянської академії»; в приватному листі від 20.11.12 р. він пише до мене: «Сковорода, всупереч поширеним радянським уявленням, не був «народником», а навчав дітей дуже заможних і впливових слобожанців». Священик Прокопович, батько Петра, не був ні заможним, ні впливовим...

Схиляється шановний п. Яременко до нашої другої версії про навчання, яка за його словами «виглядає переконливо». Нагадаю, що в цій версії в томі 3 на ст. 283 ми приводили слова Прокоповича про те, що у школі бджільництва «...може викладати людина, освічена у вищих училищах». Далі він уточнює: «...Я вчився 3 роки, після цього випробовував себе 20 років і лише після цього відважився учити інших».

Але, в той же час, ми там зробили ще два застереження з признань самого Петра Івановича в інших статтях:

- Застереження 1: «Як я шкодую, що з молодих років доля не сприяла моїй освіті, перегородила мені шлях до храму світопізнання».

- Застереження 2: «Ще більше шкодую, що доля мене скривдила і не допустила змолоду йти мені в науку і проти моєї волі і схильності повернула мене до гусарського мундиру».

Стосовно застереження 2. Більш прискіпливе вивчення оригіналів статей показало, що свого часу ми (редколегія) безпідставно «вирвали» ці слова з контексту листа П. І. Прокоповича до П. Ляліна. В цьому листі було написано так: «Дуже шкодую, що не маю хороших оптичних снарядів і не можу для підтвердження своєї думки подати анатомічний опис бджоли. Ще більше я шкодую, що доля мене скривдила...».

Тобто, в цьому листі мова йшла про те, що Петро Іванович шкодує про те, що не зміг змолоду зайнятися науковою роботою, а не про те, що він не зміг навчатися в академії, чи ще десь.

Стосовно застереження 1. Такий же висновок можна зробити і стосовно приведених в цьому застереженні слів. Тільки тут мова йшла про астрономію. Ці його слова в повному викладі звучать так: «Як я шкодую, що з молодих років доля не сприяла моїй освіті, перегородила мені шлях до храму світопізнання, не привела мене до обсерваторії для відкриття зовнішніх причин, які діють на усе земне буття».

Тобто, знову ж таки, мова йде про наукову роботу, а не про навчання.

З урахуванням всього сказаного, ті два застереження, які були зроблені в томі 3, можна вважати некоректними в зв'язку з чим, версія про реальність навчання П. І. Прокоповича «у вищих училищах» набуває ще більшої переконливості.

Якщо проаналізувати на сьогодні всі аргументи «за» і «проти» навчання П. І. Прокоповича в Київській академії, то можна побачити, що практично всі літературні, енциклопедичні і рукописні джерела за більше, чим 160 років з часу його смерті говорять про його навчання. І таких джерел, без перебільшення, – сотні, а, можливо, й тисячі.

Що ж стосується сучасних комунікаційних технологій, то на запит в Google «Петр Иванович Прокопович Киевская академия» Інтернет видає 20 800 посилань. Крім того, я знайшов його прізвище на <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/483183> в «Списке выпускников Киевской академии».

В той же час я згоден з тим, що поки ми так і не змогли знайти документальне підтвердження цього факту. Але тут треба мати на увазі й ті лихоліття, які пройшлися по нашій землі за ці століття. Ось тільки один приклад в цьому контексті. На сайті КМА <http://www.archives.gov.ua/Publicat/Documents/Kyev-Mog-akad.php> було опубліковано таке повідомлення: «...Після ліквідації КДА (правонаступниці КМА) у 1917 р. та націоналізації її архіву і бібліотеки документи були розпорочені по різних архівосховищах... На жаль, встановити первісний склад рукописів та книжок з академічної бібліотеки через пожежі 1658, 1780 та 1811 рр., коли значна їх кількість була втрачена, практично неможливо». Там же повідомляється й про те, що «У 1916 р. в Саратов було евакуйовано багато бібліотек у зв'язку з подіями Першої світової війни».

Крім того, з часів навчання Петра Івановича в Академії і до наших часів вона закривалась двічі: з 1817 р. до 1819 р., та з 1919 р. аж до 1992 р.

Не забуваймо також і про те, що в ХХ столітті теренами України прокотилися дві спустошувальні світові війни, коли не те, що якісь там «книжки-папірці», а життя людське ні в що не ставилося. Погодьтеся також і з тим, що немалу шкоду фізичному збереженню архівів принесли багаточисленні адміністративні реорганізації, які часто-густо супроводжувалися переміщеннями та переїздами...

Тому, з урахуванням цього всього, шанси знайти необхідний документ на сьогодні знаходяться в районі нуля. Але величезна кількість інформації в інших джерелах все ж таки свідчить про те, що Петро Іванович дійсно навчався в Київській академії.

Хочу повідомити про таке: всі перекладені на українську мову статті Петра Івановича в електронній формі наприкінці 2009 р. нам передав В. Д. Зуй. Весь матеріал для видання трьохтомника «Вибраних творів», зрозуміло, ми брали з цих компакт-дисків, вважаючи, що вся інформація на них є автентичною з оригіналами статей. Після виходу тому I «Вибраних творів» у 2010 р. Віктор Дмитрович передав нам і оригінали ксерокопій деяких статей Петра Івановича. Вже перед закінченням написання цього доповіді мені спало на думку уважно передивитися ці оригінали статей. Оскільки вже понад п'ять років я працюю з матеріалами Петра Івановича, то вони у мене закарбувалися в пам'яті в значній мірі. Так ось, при уважному вивченні ксерокопій оригіналів статей я побачив одну «несподівану» цифру, яка багато в чому проясняє питання про навчання Петра Івановича.

Ось що було написано в вихідній електронній версії однієї із статей:

«...Із усього цього видно, чи може простий селянин достатньо і безпомилково пояснювати те, що може викладати лише людина, освічена у вищих училищах». І далі: «...Я вчився 3 роки, після цього випробовував себе 20 років і лише після цього відважився учити інших», стор. 283, том 3 (рис. 4) [1].

В подальшому, коли ми писали біографію Петра Івановича, ця інформація лягла в основу «Версії другої» про навчання нашого героя, але в логічну канву цього процесу вона вписувалася погано.

А тепер дивіться, що я прочитав в ксерокопії оригіналу цієї статті при уважному її вивченні:

видь, нежели прежніе. Изъ всего этого видно, можешъ ли просной кресьянинъ достаточно и безошибочно пояснить то, что только можетъ преподаванъ образованный въ высшихъ училищахъ человекъ.

А також ключову фразу:

можно начать обучение другихъ. Я учился 8 лѣтъ, потомъ испытывалъ себя 20 лѣтъ, иногда уже рѣшился учить другихъ. А уче-

Рис. 4 Стаття П. І. Прокоповича

Тобто, Петро Іванович дійсно навчався не 3 роки (як ми помилково написали), а – 8 років!

І цими фразами він дає можливість спростувати всі наші попередні версії і остаточно «закрити» питання про реальність навчання його в Київській академії.

І наостанок, риторичне запитання: чи могла людина без відповідної освіти в Російській імперії у 1828 році отримати офіційний дозвіл у Міністерства внутрішніх справ (яке тоді керувало сільським господарством) на відкриття школи бджільництва?.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Уточнено дату та місце народження П. І. Прокоповича (29 червня (10 липня) 1775 року в сім'ї священика в с. Мигченки Малоросійської губернії Росії, нині – Бахмацький район Чернігівської області України.

2. Проаналізовані історичні факти життя П. І. Прокоповича вказують на його навчання у Київській академії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Прокопович П. І. Вибрані твори. Сімейства бджолині / За ред. М. Л. Горніча, В. Д. Зуй, В. М. Коржа [та ін.]. – Х.: Фактор, 2010. – Т. 1. – 256 с.
2. «Ревизская сказка» від 9.05.1782 р. // «Інститут рукопису НБУ ім. В. І. Вернадського», ф. 1836, оп.1, с. 146, л. 14.
3. Лист П. І. Прокоповича від 07.01.1838 р. // «Інститут рукопису НБУ ім. В. І. Вернадського», фонд П, од. зб. 2955, 2 арк.
4. Багалій Д. І. Сковорода Г. С. – український мандрівний філософ / Д. І. Багалій. – Х., 1926. – 397 с.

П. И. ПРОКОПОВИЧ: РЕАЛЬНЫЕ ФАКТЫ ИЗ ЖИЗНИ / Корж В. М.

В статье приводятся результаты поиска документальных подтверждений отдельных фактов из жизни известного пасечника и нашего соотечественника П. И. Прокоповича. Поданы изображения некоторых раритетных документов и их реквизиты. В результате этой работы сделаны документальные уточнения относительно даты рождения, места рождения, а также обучения П. И. Прокоповича в Киевской духовной академии.

Ключевые слова: Прокопович, Мигченки, старый стиль, Киевская академия, Сковорода, письмо П. И. Прокоповича.

P. PROKOPOVICH: REAL FACTS OF LIFE / Korzh V. M.

The article presents the results of documentary evidence of certain facts from the life of the famous beekeeper and our compatriot P. I. Prokopovich. Posted images of some rare documents and their details. As a result of this work are made documentary clarification regarding the date of birth, place of birth, as well as training P. I. Prokopovich in the Kiev Theological Academy.

Key words: *Prokopovich, Mitchenko, old-style, Kiev Academy, Skovoroda, letter P. Prokopovich.*